

ROME - DE PALATIJN.

Als het Capitool de plek is waar volgens de legende Rome is ontstaan, dan zijn op de Palatijn de oudste historische sporen van de stad aanwijsbaar. De paalgaten in de zuidwestelijke hoek van de Palatijn gaan terug tot de 8ste E. v. Chr., en passen chronologisch perfect in de traditie, die de stichting van Rome laat teruggaan tot 753 v. Chr. Hier woonden de eerste Latijnse herders en boeren: 40 m. boven het moerassige Forum was het er gezond wonen, en ook militair was het een makkelijk te verdedigen plek. Men neemt aan dat hier de eerste omwalling van Rome lag: het "Roma quadrata", of het "Saepimontium".

De paalgaten zijn duidelijk: we moeten ons van die bewoning niet veel voorstellen. Eenvoudige hutten voor de mensen, met in de onmiddellijke nabijheid de oudste tempels en vergaarbakken voor regenwater.

Gedurende heel de Republikeinse periode bleef de Palatijn de woonplaats van de oude patricische families. Tiberius Gracchus, Crassus, Cicero, Clodius woonden er, en ook Octavianus, de latere keizer Augustus, woonde er samen met Livia in een - alle verhoudingen in acht genomen - sobere woning.

Maar zijn opvolger Tiberius bouwde er een eerste echt paleis, dat in de 2de helft van de 1ste E. blijktbaar al te klein was geworden voor Vespasianus en zijn zonen. Zij bouwden - letterlijk - de hele Palatijn vol met hun domus Flavia, zodat er op den duur geen sprake meer was van enige andere private bewoning. Toen Septimius Severus in het begin van de 3de E. een nieuwe "vleugel" wilde construeren, zag hij zich genoodzaakt om de Palatijn te "vergroten". In de zuidoostelijke hoek liet hij een imposante substructuur over 7 (!) verdiepingen oprichten om zijn eigen paleis en privé-thermen te dragen.

1. De Farnese-tuinen.

Is je, op de weg van de boog van Titus naar boven, onmiddellijk rechts gaat kom je bij het nymphaeum (een kabbelende fontein), aan de voet van het zgn. "Vogelhuis" van de Villa Farnese. Tussen de bomen door heb je van hieruit een schitterend zicht op de basilica van Constantijn. Langs de trappen die ernaast oplopen (en die misschien al in de Oudheid bestonden) bereik je het boventerras. We zegden het hoger al: één van de fascinerende aspecten van een bezoek aan de Palatijn is de klassieke plantentuin, die uitgerekend door de archeoloog Boni op het einde van de 19de E. hier opnieuw is

2. De "oudste" zone van de Palatijn.

Als je de trappen aan het zuidelijk uiteinde van het terras afdaalt, kom je op een plek waar een aantal Romeinse tradities in elkaar knopen. Beneden aan de heuvel lag het Lupercal (waarvan geen enkel spoor gevonden is): de grot waarin Romulus en

Het enorme complex werd, vanaf de late 4de E., steeds minder onderhouden. De keizers waren "verhuisd" naar Constantinopel, en ook al verbleven hun "exarchen" (vertegenwoordigers) er officiëel, zij deelden mee in het algehele verval van de stad. Toch bleef dit paleis "bewoonbaar" tot tegen het jaar 1.000: Karel de Grote bijv., logeerde hier toen hij door de Paus tot keizer gekroond werd. En in alle moderne talen is de benaming van een grootse woning voor een vorst, van het Latijnse "Palatium" afgeleid.

De Middeleeuwse krijgsheren van de Frangipani gebruikten de ruïnes om hun fort op te trekken. Er werden kloosters en kerken gebouwd. En in de 16de E. kwam een groot deel van de heuvel in de handen van de Farnese-familie, die er een weelderige villa op aanlegden met de oudste botanische tuin ter wereld. Een wandeling in wat er van deze tuinen nog rest, is nog steeds één van de meest attractieve aspecten van een bezoek aan deze heuvel.

In de loop van de 19de E. heeft de jonge Italiaanse staat deze heuvel verworven, en is er in verschillende campagnes "opgegraven". Toch wacht bijv. nog de hele "Domus Tiberiana" (onder de Farnese-tuinen) op verdere exploratie. Hoe dan ook, het resultaat is dat men deze ruïnes nu moet conserveren, en dat er heelwat suggestieve, ondergrondse onderdelen van het oude keizerlijke paleis in een lamentabele (en gevaarlijke!) staat verkeren en niet bezocht kunnen worden. Toch heb je niet echt veel verbeelding nodig om de drama's en moordpartijen in de keizerlijke familie te laten herleven. Je "ziet" Caligula door de paleiswacht vermoord worden, je kan je voorstellen hoe Nero in paniek door de donkere gangen trok vóór hij zelfmoord pleegde!

aangelegd. Plots zie je geen ruïnes meer, alleen nog de strenge symmetrie van een Italiaanse tuin!

Maar de oudheid is niet ver natuurlijk. Vanop het platvorm waarop je wandelt (en waar het paleis van Tiberius goeddeels op gestaan heeft) kan je enkele panorama-plaatsen gaan opzoeken. Vooral het uitzicht over het Forum is indrukwekkend, maar ook het uitzicht over de stad (in de zuidwestelijke hoek) loont de moeite van een kleine halte. Het labyrint dat je onderweg tegenkomt, is een reproductie in "haag-vorm" van het labyrint in het paleis van Domitianus.

Remus door de mythische wolvin zouden zijn gevoed. De toegang van het Forum Boarium, beneden, naar de Palatijn verliep langs de zgn. Scalae Caci, de trap genoemd naar de Gigant Cacus, de wilde tegenstander van Hercules. Hier

zou tenslotte de **Casa Romuli**, het huis van Romulus, gestaan hebben, waarbij Augustus zijn eigen huis zou hebben gebouwd.

Wat kan je daar nu nog van zien?

Het vrij grote platvorm beneden aan de trap is het podium van de tempel voor **Cybele**, de Magna Mater, een godin uit Klein-Azië. In hun haast radeloze zoektocht naar goddelijke bescherming tijdens de 2de Punische oorlog, hebben de Romeinen in 204 v. C. deze tempel gebouwd.

Vóór dit platvorm wijzen paalgoten uit de vroege ijzertijd (9de –8ste E. v. C.) op de oudste bewezen bewoning van de Palatijn. En wie kon dat anders zijn dan Romulus?!

Oostelijk hiervan (als je van het Farnese-terras komt, links) ligt het complex dat men zowel het **huis van Livia** als het **huis van Augustus** noemt, waarbij ook de **tempel van Apollo** aansluit. De

bouwgeschiedenis is vrij complex, maar men neemt tegenwoordig aan dat keizer Augustus hier gewoond heeft. Een aantal vertrekken van zijn huis waren ingericht voor zijn 2de vrouw Livia, en de beroemde tempel van Apollo (met cultusbeelden voor Apollo, Diana en Latona, van de hand van de grootste Griekse meesters) stond op een terrein dat Augustus later aan Rome heeft geschonken.

Een bezoek aan dit "huis van Livia" loont zeer de moeite. Nogal wat (eenvoudige) vloermozaïeken zijn origineel, en de resterende fresco-versiering van de wanden (te dateren rond 30 v. C.) is een prachtig vb. van de zgn. 2de Pompejaanse stijl. In een geschilderde architectuur zie je veelkleurige marmeren zuilen die mythologische scènes inkaderen. Merk ook de loden waterleidingsbuizen op, met het opschrift "Julia Aug(usta)".

3. Het centrale deel van de Palatijn: de Domus Flavia en de Domus Augustana.

Als je links voor het "huis van Livia" doorgaat, passeer je een lange **cryptoporticus**, een halfondergrondse gang, waarvan men aanneemt dat hij uit de tijd van Nero (ca 60) dateert. Hij is erg suggestief, sluit het (verder niet opgegraven) paleis van Tiberius af van de Domus Flavia, en is tegelijk een (secundaire) toegang tot deze Domus Flavia.

Je bent ondertussen (het weze langs een achterpoortje) op het centrale deel van de Palatijn aanbeland, de plek waar eeuwenlang de macht over een wereldrijk geconcentreerd was. Maar wapen je op voorhand tegen een teleurstelling: deze "Moeder van alle Paleizen" is er beroerd aan toe! Geplunder, hergebruik, bedenkelijke opgravingen hebben er (ook figuurlijk!) een puinhoop van gemaakt, waarvan op enkele plaatsen zelfs het grondplan niet meer met zekerheid kan worden "getraceerd"!

De klassieke opdeling van dit gebouwencomplex is eigenlijk driedelig. De Domus Flavia wordt beschouwd als het "officiële" gedeelte van het paleis: dat stuk namelijk dat gebruikt werd voor de ambtsbezigheden (in ruime zin) van de Keizer. De Domus Augustana bevat de "privé"-vertrekken van de keizerlijke familie. En van het derde deel, het Stadion van Domitianus, weet men eigenlijk niet of het nu privé was (als tuin of als "fitness"-ruimte), dan wel of het bedoeld was voor openbare feesten en wedstrijden.

Het paleis van Domitianus is een mijlpaal in de architectuurgeschiedenis. Voor het eerst wordt er een "dynastisch paleis" gebouwd, dat o.a. door de strikte scheiding tussen een privé- en een openbaar gedeelte, aan de nieuwe eisen van de monarchische staatsorganisatie voldeed.

Tenslotte heeft keizer Septimius Severus in het begin van de 3de E. oostelijk hiervan nog en bijkomende vleugel laten bouwen.

Hoe dan ook, de **Domus Flavia** heb je dus via een zij-ingang bereikt. De - naar men aan neemt monumentale - hoofdingang lag aan de noordzijde, naar het Forum toe, waar zich het plein bevond, dat

in de literaire bronnen de "Area Palatina" wordt genoemd.

Het - op dit ogenblik - meest opvallende deel van deze Domus Flavia is een monumentaal peristylum (D): je kan een achthoekig bassin herkennen met muurtjes in de vorm van een labyrint. Daarrond kan je, althans in het grondplan, een grote porticus herkennen.

Als je vandaar in de lange as richting Forum kijkt, is de grote zaal vóór je, de zgn. "aula regia" (E), een soort troonzaal waar de keizer op audiëntiedagen de "honneurs" waarnam. Bij deze "salutationes" liet Domitianus zich graag als "dominus et deus", als "heer en god" aanspreken. Men neemt aan dat deze zaal zeker 30 m. hoog was! De betrekkelijk smalle muren wijzen erop dat er een zadeldak op lag, en geen koepel.

De ruimte links hiervan noemt men de "basilica" (F), een rechthoekige ruimte met een diepe, halfcirkelvormige absis. Binnenin verdeelde een dubbele rij zuilen de ruimte in 3 beuken, vandaar de naam "basilica". In dit zgn. "auditorium" kwam de "kroonraad" samen en werden de échte beslissingen genomen, op het ogenblik dat de senaat alle reële macht kwijt was.

Van de ruimte rechts van de "aula regia" (G) weet men eigenlijk helemaal niet waar die voor gediend heeft: de naam "lararium" steunt eigenlijk nergens op. Eén van de hypothesen is dat het een wachtlokaal was voor de pretoriaanse ("keizerlijke") wacht.

Aan de andere kant van dit peristylum, en steeds in de lengte-as hiervan, ligt een andere grootse zaal (H), waarvan men aanneemt dat het de "coenatio lovis" was, de schitterende eetzaal van de keizer. Een gedeelte van de rijke marmeren bevloering en van het "hypocaustum" (de verwarmingsinstallatie) is bewaard. Links en rechts waren er symmetrische ruimten met een ovalen fontein (I) (alleen de westelijke is gerestaureerd bewaard), om het de deelnemers aan de banketten zo aangenaam mogelijk te maken.

De **Domus Augustana**, de privé-vertrekken van de keizer, bevonden zich - over drie verdiepingen -

zuid-oostelijk van de Domus Flavia. Drie verdiepingen, omdat de Palatijn hier terug naar beneden helt, naar de vallei van het **Circus Maximus**. Het is een erg ingewikkeld geheel van zalen, trappen en gangen, dat grotendeels niet bezocht kan worden. Aan de zuidkant gaf het met een monumentale exedra uit op dat Circus Maximus, en vormde het de keizerlijke loge bij de wagenrennen. Van op het terras heb je één van de beroemdste panorama's van Rome: het zicht over het Circus, de enorme renbaan (er was, zegt men, plaats voor 200.000 mensen!) met zijn "carceres" (starthokken) en "spina" (centrale scheidingswand). Op de achtergrond zie je de indrukwekkende ruïnes van de thermen van Caracalla.

Het zgn. **Stadion** is het 3de deel van het paleis van deze Flavische keizer, aan de oostkant van de Domus Augustana. Het is een merkwaardige constructie van bijna 90 m. lang, die op een circus lijkt. Rondom is er een porticus op 2 verdiepingen, en in de Oostelijke vleugel zie je een half-cirkelvormige uitbouw. Het geheel was bekleed met marmer, zoals trouwens overal op deze heuvel en elders in Rome. De ovale constructie in de zuidkant zou uit de late 5de E. stammen (de tijd van Theodoric).

Men kent de voorliefde van Domitianus voor de spelen van het Stadion: op het Marsveld, waar nu de piazza Navona ligt, liet hij er een bouwen. Maar het is weinig waarschijnlijk dat hij privé een specifiek op atletiek-spelen georiënteerde piste zou hebben laten aanleggen. De functie van de constructie gaat dan ook eerder naar een soort tuin en manège in één. We weten van Plinius dat nogal wat (grote) villa's een privé-"hippodroom" hadden, een tuin in de vorm van een circus, waar er ook paard werd gereden. Overigens is er in de "Handelingen van de Martelaren" uitdrukkelijk sprake van de "Hippodromus Palatii".

Vorbij het stadion tenslotte liet Septimius Severus het fameuze **Septizodium** bouwen, de indrukwekkende substructuur voor zijn paleisuitbreiding, die naar de dal-zijde was afgewerkt met een monumentale gevel over meerdere verdiepingen met zuilen en een nymphaeum (een waterpartij).

Men zegt dat de aanblik ervan zijn Afrikaanse landgenoten, die hier - langs de Via Appia - de stad binnenkwamen, moest imponeren!

Het was ook aan deze kant dat, over de vallei tussen de Palatijn en de Coelius heen, een aftakking van de "Aqua Claudia" voor de nodige watertoevoer zorgde voor de privé-thermen van de keizer.